

CONSTANTE GRAMATICALE ALE SPAȚIULUI PICTURAL CU CARACTER BAROC

În acest articol vom urmări identificarea acelor parametri specifici de analiză sintactică cu care operează cercetarea doctorală propriu-zisă (*Elemente de natură gramaticală în pictura figurativă postbelică și în fotografia documentară*) pe un alt eșantion de imagini.

Am optat pentru analizarea unei baze de date de 105 imagini din pictura barocă, întrucât în urma studierii bazei de date de 1128 de imagini care face obiectul tezei, cel mai important cluster de imagini îndeplinește, la nivel sintactic, anumite caracteristici ale stilisticii baroce. Prin urmare, acest set de principii morfologice se impune a fi verificat prin analiza unor imagini consacrate ale Barocului.

În terminologia de specialitate a istoriei artelor accepțiunile termenului baroc nu sunt lipsite de echivoc. Până în secolul al XVIII-lea, etimologia cuvântului nu a inclus aplicări ale sale pentru artele plastice, deși desemnează o modalitate specifică a expresiei artistice.

Apariția și diseminarea Barocului, la începutul secolului al XVII - lea, se suprapune epocii de războaie religioase care marchează Europa. Arta barocă își are originea în Italia, țară dominată de autoritatea catolicismului, dar se va răspândi rapid în Franța, Spania, Țările de Jos.

În cartea sa despre Baroc, Martin Rupert John distinge trei perioade importante în dezvoltarea acestui stil.

O primă etapă, aceea a Barocului Timpuriu, preponderent naturalistă ca viziune, se conturează în Italia, și este legată de pictura lui Caravaggio, artist care influențează prin viziunea sa chiar și artiști din afara Italiei, un număr important de artiști flamanzi, francezi, spanioli. Aspectul revoluționar al operei lui Caravaggio constă în conturarea inovativă a unui repertoriu de formule plastice: naturalism, preferința pentru reprezentarea în mărime naturală, lumina incidentă, exacerbarea valorii expresive a clar-obscurului.

O a doua etapă în evoluția stilului este aceea a „culminației Barocului”¹, având-i ca exponenți pe Rubens, Guercino, fiind perioada de apogeu a „epocii senzualiste a Barocului”², datorită exuberanței și voluptății operelor, caracteristici considerate tipice pentru întreaga perioadă barocă.

Cea de-a treia perioadă a Barocului este cea clasică / clasicizantă, și este determinată de importante opere picturale ca cele ale lui Velasquez în Spania, Vermeer în Olanda, Poussin în Franța.

Alcătuirea bazei de date de 105 imagini a mizat pe alegerea celor mai reprezentativi artiști ai stilului Baroc, reflectând etapizarea propusă de Rupert.

1 RUPERT MARTIN JOHN - *Barocul*, Ed.Meridiane, București, 1982, p.22

2 Ibidem , p.22

Astfel, în componența bazei de date apar opere semnate de: Caravaggio, Anibale Caracci și Guercino în Italia, Velasquez și Zurbaran în Spania, Georges de la Tour și Poussin în Franța, Rembrandt, Vermeer, Rubens, Frans Hals în Țările de Jos.

Această alcătuire a bazei de date cu imagini din Baroc s-a dorit a fi cât mai relevantă pentru stabilirea obiectivului de a stabili coordonatele definitorii pentru spațiul pictural de tip baroc.

În josul paginii avem o imagine realizată cu ajutorul **softului 3A.Jar**, cu reprezentarea grafică a bazei de date cu 105 imagini din pictură Barocă ce are în vedere raporturile Alb/Negru (2 nivele) și respectiv Negru/Tot (6 nivele). Aceste două raporturi vizează o expunere cât mai sintetică și convingătoare pentru imaginea tipic barocă.

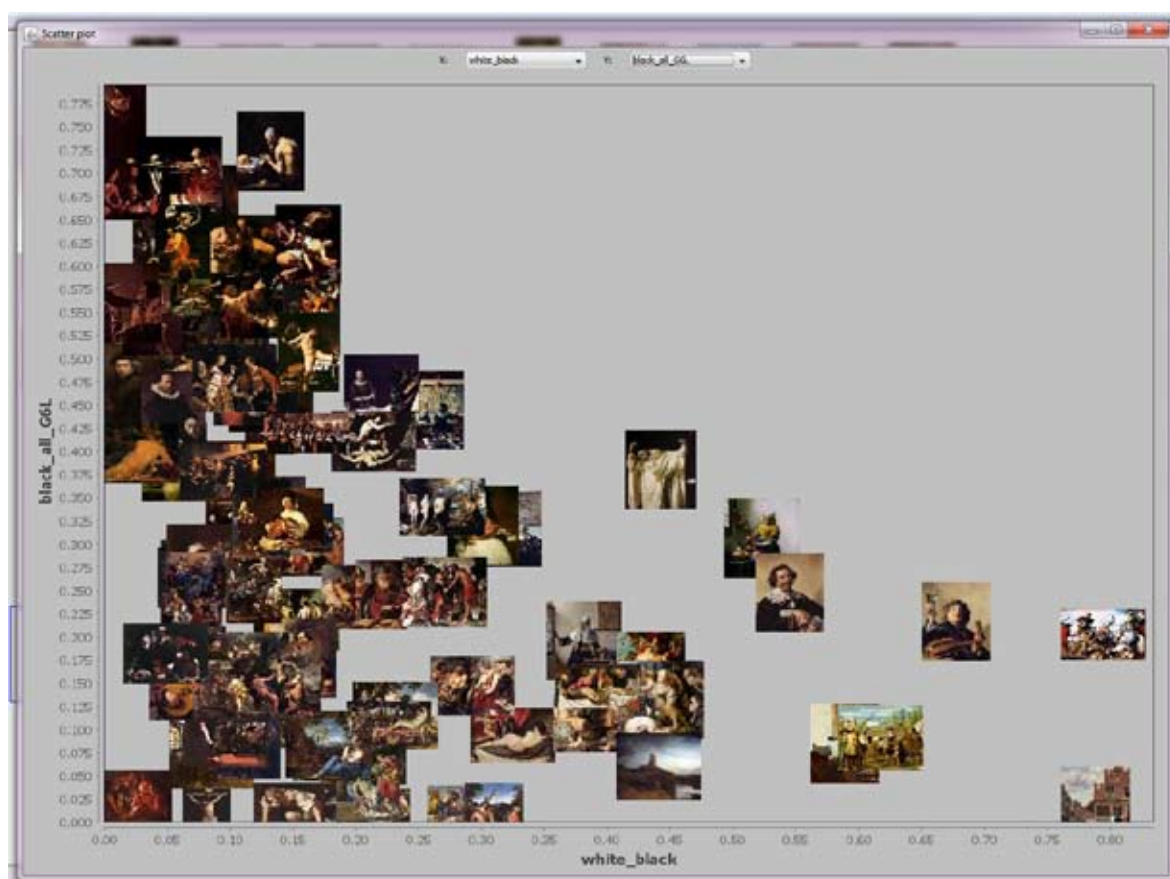

Fig.X Ratio Scatter plott: Baza de date de 105 imagini

În stânga reprezentării grafice regăsim imaginile dominate de tonuri închise: raporturi alb / negru pornind de la: 0,05, 0,10 , 0,15, 0,30.

În dreapta graficului sunt imaginile cu un raport alb / negru de 0,50, 0,60,...0,80, imagini caracterizate prin luminozitatea tonurilor.

Este evidentă plasarea preponderentă a imaginilor în stânga graficului, unde avem de a face cu raporturi alb / negru cu negru dominant.

Din unghiul de vedere al analizei noastre, **caracterul baroc** este constituit din următoarele caracteeristici:

1. O prezență dominantă a tonurilor închise
2. Subordonarea raportului cromatic de către cel tonal
3. Asimetria compozițională
4. Importanța însemnată a liniei oblice în trasarea tramelor compoziționale

În urma analizei bazei de date cu 105 imagini din Baroc am extras anumiți parametri sintactici care pot fi definitorii pentru conturarea unui posibil arhetip imagistic. Este vorba de 4 raporturi tonale și cromatice care se aplică unei grupe de 90 imagini din cele 105, și care traduc în termeni cuantificabili observațiile expuse în paragraful anterior (prezența dominantă a tonurilor închise, subordonarea raportului cromatic):

Raportul Alb / Negru < 0,5 pe 2 nivele tonale

Raportul Negru / Tot > 0,6 pe 2 nivele tonale

Raportul Gri 1 / Gri 2 > 1 pe 4 nivele, gri1 fiind griul mai închis

Raportul Negru / Tot > 0,5 pe 2 nivele RGB

Importanța raportului tonal în pictura de sorginte barocă este accentuată de preferința pentru un contrast clar-obscur acuzat în multe din operele ce fac parte din baza de date. Raportul tonal subordonează raportul cromatic în cazul majorității imaginilor, fapt explicabil prin preferința esteticii baroce pentru o tratare naturalistă și pentru tehnica modeleul cromatic ca procedeu pictural fundamental.

Studiul imaginii din prisma relațiilor **cadru-formă-geometrie**, urmărind reperarea principalelor linii armonice, dar și a punctelor de convergență cu armătura cadrului rectangular va completa afirmațiile despre asimetria compozițională care marchează o parte importantă din cele 105 opere analizate.

Importanța deosebită a utilizării **liniilor oblice** (marcate cu roșu) este foarte relevantă în analizarea spațiului pictural de expresie barocă.

RAPORTUL CANTITATIV PE O BAZĂ DE DATE DE **105 IMAGINI** DIN PICTURA BAROCĂ

Raportul cantitativ, cuantificabil prin aplicația software, este fundamental în conturarea relațiilor **cadru - formă - culoare** (sau echivalentul ei tonal).

În cazul Picturii Baroce cele mai notificabile analize ale raporturilor cromatice și tonale au fost cele cuprinse în tabelul de mai jos, reprezentând o statistică sumară a valorilor celor 4 raporturi cantitative enumerate ca fiind definitorii pentru Baroc.

Afirmația potrivit căreia imaginea - arhetip a barocului este o imagine dominată de tonuri închise, iar raportul cromatic este subordonat celui tonal, își găsește cea mai justă clarificare în cifrele ce reprezintă valori ale raportului negru/tot (2 nivele) și ale negru/tot (2 nivele RGB): prezența negrului în cantități dominante (pe coloana a patra a tabelului regăsim valori ale raportului negru/tot (2 niveleRGB) care nu scad sub valoarea de 0,7 decât în rare cazuri, acest raport desemnând valori de peste 70% pixeli negri din totalul pixelilor unei imagini, cu toate că imaginea este compusă din toate canalele de culoare incluse într-o imagine digitală: RGB și CMYK).

Unul din cele mai concludente exemple de imagini picturale care să corespundă acestor parametri sintactici îl reprezintă opera lui Caravaggio, deschizătoare de drumuri și șocantă prin noutatea pe care o propune. Pictura lui Caravaggio se detașează de rafinamentele idealiste ale manierismului, prin brutalitatea naturalistă și tenebrism.

	alb/negru 2 nivele	negru/tot 2nivele	gri1/gri2 4nivele	negru/tot 2niveleRGB
caravaggio 1	0.16	0.86	1.35	0.79
caravaggio 10	0.06	0.94	2.98	0.84
caravaggio 11	0.15	0.87	2.51	0.80
caravaggio 12	0.16	0.86	1.48	0.79
caravaggio 2	0.11	0.90	0.76	0.83
caravaggio 3	0.06	0.94	2.22	0.89
caravaggio 4	0.09	0.91	1.70	0.84
caravaggio 5	0.16	0.86	1.31	0.76
caravaggio 6	0.13	0.89	1.11	0.81
caravaggio 7	0.14	0.88	2.61	0.76
caravaggio 8	0.09	0.92	1.72	0.86
caravaggio 9	0.05	0.95	2.26	0.94

Noutatea viziunii lui Caravaggio este reprezentată de sistemul violent de ecleraj specific tenebrismului său și orientării pentru o reprezentare foarte naturalistă. Această abordare a câștigat rapid foarte mulți adepți, transformându-se într-un curent epigonic: **caravaggismul**.

Caravaggio n-a manifestat influențe doar asupra epigonilor săi caravaggiști, ci și asupra unor personalități artistice importante ale barocului: Rubens, de exemplu, merge la Roma să-i studieze pictura, realizând chiar o reproducere a unei lucrări de Caravaggio: Punerea în mormânt (**caravaggio 6** în baza de date).

caravaggio 6
Caravaggio - Punerea în mormânt

Rubens - Punerea în mormânt

Preferințele Barocului pentru o imagine structurată pe tonuri închise își pot avea, deci, unele origini în pictura lui Caravaggio și în absorbția rapidă a stilisticii sale în pictura secolului al XVII - lea.

În tabelele ce urmează vom regăsi constante ale valorilor celor 4 raporturi tonale și cromatiche definitorii, cu rare excepții de la valorile imaginii arhetip a Barocului.

	alb/negru 2 nivele	negru/tot 2nivele	gri1/gri2 4nivele	negru/tot 2niveleRGB
carracci 1	0.23	0.82	1.49	0.73
carracci 2	0.29	0.72	1.46	0.57
carracci 3	0.18	0.85	1.93	0.80
carracci 4	0.31	0.76	2.17	0.64
carracci 5	0.03	0.98	2.55	0.74
carracci 6	0.18	0.84	1.94	0.72
carracci 7	0.21	0.83	2.88	0.71
carracci 8	0.27	0.79	1.59	0.65
carracci 9	0.10	0.91	3.32	0.82
guercino 1	0.10	0.91	2.63	0.80
guercino 2	0.23	0.81	1.80	0.66
guercino 3	0.15	0.87	2.42	0.77
guercino 4	0.07	0.93	4.41	0.83
guercino 5	0.21	0.83	2.47	0.70

	alb/negru 2 nivele	negru/tot 2nivele	gri1/gri2 4nivele	negru/tot 2niveleRGB
guercino 6	0.11	0.90	2.48	0.87
guercino 7	0.11	0.90	4.18	0.85
guercino 8	0.13	0.89	2.03	0.86
guercino 9	0.12	0.89	2.19	0.86
hals 1	0.55	0.65	0.60	0.45
hals 10	0.68	0.60	0.51	0.46
hals 2	0.17	0.86	1.29	0.80
hals 3	0.16	0.86	2.56	0.70
hals 4	0.11	0.90	1.15	0.84
hals 5	0.06	0.94	7.32	0.62
hals 6	0.23	0.81	1.84	0.75
hals 7	0.08	0.93	2.13	0.89
hals 8	0.06	0.95	1.15	0.92

În cazul lucrării **guercino 9** din baza de date de 105 imagini, la o reducere a imaginii la 2 canale RGB (imaginea din dreapta) rezultă un raport negru / tot=0,86. (86% din imagine este compusă din pixeli negri).

GUERCINO

Buna Vestire (guercino 9)
1620
345 x 231 cm
Ulei pe pânză
Pinacoteca Națională din Bologna

guercino 9 - 2 nivele RGB

Reducere la 2 nivele Alb și Negru

Reducere la 4 nivele Alb și Negru

Dominanta de negru este o constantă atât în cazul reducerii la 4, dar și la 6 nivele tonale în cazul imaginii guercino 9.

	alb/negru 2 nivele	negru/tot 2nivele	gri1/gri2 4nivele	negru/tot 2niveleRGB
latour 1	0.10	0.91	2.36	0.77
latour 2	0.02	0.98	7.85	0.84
latour 3	0.12	0.89	1.84	0.75
latour 4	0.07	0.94	3.31	0.85
latour 5	0.02	0.98	5.37	0.93
latour 6	0.01	0.99	9.42	0.95
latour 7	0.02	0.98	9.16	0.87
latour 8	0.04	0.96	2.06	0.91
latour 9	0.12	0.90	3.14	0.84

Cele mai radicale exemple de autoritate absolută a negrului sunt regăsite în opera lui Georges de La Tour, reprezentant important al Barocului în Franța și continuator al viziunilor caravagiste.

La o împărțire a imaginii la 2 nivele în cele 9 opere ale lui Georges de La Tour din baza de date obținem valori de peste 90% negru în 8 din 9 imagini (coloana a 2-a).

La nivelul griurilor (4 nivele) avem un raport $\text{gri1/gri2} > 1$ în toate cele 9 imagini.

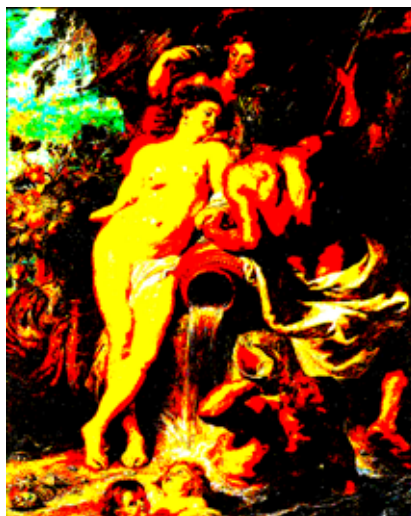
Constanta dominantei de negru în imaginile bazei de date este de întreruptă de câteva excepții, iar cele mai semnificative se regăsesc în lucrările lui Rubens (rubens 6) și Velasquez (velasquez 4) unde avem valori ale raportului alb/negru - 2 nivele mai mari decât valorile predominante, care sunt în majoritate mai mici de 0,50.

	alb/negru 2 nivele	negru/tot 2nivele	gri1/gri2 4nivele	negru/tot 2niveleRGB
rembrandt 1	0.13	0.88	2.53	0.83
rembrandt 10	0.01	0.99	2.23	0.97
rembrandt 11	0.08	0.93	2.36	0.90
rembrandt 2	0.15	0.87	1.04	0.81
rembrandt 3	0.03	0.97	4.50	0.95
rembrandt 4	0.07	0.94	3.11	0.88
rembrandt 5	0.44	0.69	1.59	0.67
rembrandt 6	0.10	0.91	1.46	0.85
rembrandt 7	0.11	0.90	2.41	0.73
rembrandt 8	0.08	0.93	2.35	0.81
rembrandt 9	0.14	0.88	4.04	0.83
ribera 1	0.21	0.83	1.38	0.78
ribera 2	0.21	0.82	1.67	0.77
ribera 3	0.05	0.95	2.67	0.93
ribera 4	0.09	0.91	1.83	0.86
ribera 5	0.13	0.88	0.73	0.86
ribera 6	0.16	0.86	1.68	0.82
ribera 7	0.05	0.95	1.33	0.91
ribera 8	0.05	0.95	3.66	0.88
ribera 9	0.08	0.93	1.05	0.89
rubens 1	0.44	0.69	1.19	0.58
rubens 10	0.03	0.97	2.95	0.87
rubens 11	0.43	0.70	1.17	0.49
rubens 12	0.27	0.79	1.93	0.73
rubens 2	0.39	0.72	1.32	0.59
rubens 3	0.21	0.83	1.41	0.70
rubens 5	0.29	0.77	1.64	0.66
rubens 6	0.80	0.56	1.32	0.45
rubens 7	0.29	0.77	1.93	0.59
rubens 8	0.15	0.87	1.84	0.79
rubens 9	0.12	0.89	2.69	0.78
velasquez 1	0.30	0.77	0.67	0.68
velasquez 10	0.13	0.89	3.11	0.76
velasquez 11	0.06	0.94	4.78	0.83
velasquez 2	0.15	0.87	3.71	0.77
velasquez 3	0.16	0.86	2.36	0.68
velasquez 4	0.62	0.62	1.01	0.43
velasquez 5	0.33	0.75	1.05	0.65
velasquez 6	0.10	0.91	1.83	0.79
velasquez 7	0.06	0.95	4.24	0.87
velasquez 8	0.10	0.91	2.26	0.87
velasquez 9	0.07	0.93	2.17	0.91

Imaginea rubens 11 este una din rarele exemple care la o reducere pe 2 nivele RGB păstrează valori ale raportului negru/tot - 2nivele RGB mai mici de 0,5, valori ce pot fi o consecință a existenței unui raport alb/negru - 2 nivele echilibrat (=0,43).

rubens 11

rubens 11 - 2 nivele RGB

rubens 6

rubens 6 - 2 nivele RGB

De remarcat faptul că imaginea **rubens 6** este una din puținele excepții ale bazei de date cu 105 imagini din baroc referitoare la valoarea raportului alb/negru $< 0,5$ (2 nivele), având o dominantă de alb în componența acestui raport.

Se observă o creștere a cantităților de culoare, în cazul imaginilor care conțin mai mult alb la împărțirea pe 2 nivele, lucru explicabil și prin faptul că în construcția imaginilor dominate de negru (specifice tenebrismului Baroc), primează principiile contrastului clar-obscur (care subminează importanța culorii).

Consider că nu este întâmplătoare apariția acestor excepții tocmai în cazul lui Peter Paul Rubens, pictor recunoscut pentru abordarea sa exuberantă și îndrăzneală sa cromatică. Rubens reușește, astfel, să se desprindă de admirația pentru Caravaggio și pentru clar obscur, propunând o stilistică personală în care culoarea joacă un rol mai important. Această relaționare a raportului tonal cu cel cromatic va fi unul din parametri de cercetare a constantelor de raport cantitativ pe baza de date de 1128 imagini.

Expunerea acestor excepții de la constantele gramaticale de tip baroc se dorește a fi un punct de plecare pentru analiza clusterelor de imagini ale bazei de date de 1128 de imagini din secolul XX (pictură figurativă + fotografie documentară).

Testarea observațiilor obținute din corelarea acestui raport alb/negru (2 nivele) - alb dominant cu prezența cantităților cromatice mai mari în reducerea la 2 nivele RGB a imaginii va putea fi confirmată pe un eșantion mai important de imagini (aprox. 206 din 1128), suficiente ca număr pentru ca această observație să fie confirmată ca fiind semnificative.

	alb/negru 2 nivele	negru/tot 2nivele	gri1/gri2 4nivele	negru/tot 2niveleRGB
vermeer 1	0.26	0.80	0.94	0.73
vermeer 10	0.22	0.82	1.21	0.79
vermeer 2	0.08	0.92	3.13	0.88
vermeer 3	0.59	0.63	1.52	0.48
vermeer 4	0.08	0.92	7.82	0.84
vermeer 6	0.49	0.63	0.60	0.60
vermeer 7	0.38	0.72	0.88	0.65
vermeer 8	0.32	0.76	1.17	0.71
vermeer 9	0.79	0.56	1.33	0.41
zurbaran 1	0.44	0.69	0.82	0.61
zurbaran 2	0.19	0.84	1.67	0.62
zurbaran 3	0.08	0.92	0.98	0.89
zurbaran 4	0.03	0.97	1.27	0.95
zurbaran 5	0.13	0.88	1.29	0.77
zurbaran 6	0.11	0.90	0.48	0.88

Pentru accentuarea acestor observații vom înfățișa componența unui cluster care corespunde raportului alb/negru $< 0,5$ (98/105 imagini), fiind și cea mai eficace metodă de ilustrare a valorilor conținute în prima coloană a tabelului cu imagini din Baroc.

Cluster 98/105 imagini cu raportul alb/negru (2nivele) $< 0,5$ partea 1/2

Cluster 98/105 imagini cu raportul alb/negru (2nivele)< 0,5 partea 2/2

Investigând valorile raporturilor unei împărțiri a imaginii la 4 nivele tonale în imaginea de tip Baroc, cele mai importante observații sunt legate de cele două griuri ale acestei reduceri tonale, fără a omite redundanta dominație a negrului regăsită și în componența clusterelor precedent prezentate.

1. Raportul Gri 1 / Gri 2 > 1 (Gri1 este griul mai închis), raport definitoriu pentru imaginea de sorginte barocă, generează compunerea unui **cluster de 94/105 imagini**, este un raport care desemnează prezența unui spațiu pictural dominat de tonuri închise.

Cluster 94/105 imagini cu raportul Gri1/Gri2 (4nivele) > 1 partea 2/2

2. Raportul Gri 1 / tot > 0,2 (cantitatea de Gri1 este cel puțin 20% din imagine) produce un **cluster de 48 /105 imagini**.

Cluster 48/105 imagini cu raportul Gri1/tot (4nivele) > 0,2 partea 1/2

3. Raportul Gri 2 / tot > 0,2 (cantitatea de Gri2 este cel puțin 20% din imagine)
rezultă un cluster de **37 /105 imagini**.

Cluster 47/105 imagini cu raportul Gri1/tot (4nivele) > 0,2 partea 1/2

Rezumând ceea ce tabelele precedente și imaginile încearcă să demonstreze în legătură cu raportul cantitativ tonal, vom reaminti principalele observații ale cercetării bazei de date de 105 imagini din Baroc:

Imaginile sunt dominate de tonuri închise:

- Acest lucru este evident atât în graficul cu valori al raportului alb / negru (2 nivele), unde regăsim în majoritatea cazurilor valori mici: - alb/negru < 0,5 (98/105 imagini).
- Raportul negru/tot (2 nivele) > 0,6 rezultă (102/105 imagini).
- Raportul Gri 1 / Gri 2 > 1 rezultă (94/105 imagini).
- Însumând toate aceste 3 reguli rezultă (90/105 imagini).

Observații particulare:

- o constanță a celor 4 raporturi definitorii în operele lui Caravaggio și Georges de la Tour și o diversitate mai mare în cazul operelor lui Rubens, Velasquez, Vermeer.